

Henri Méloni

Autonomia uniwersytetów jako narzędzie w działaniu na rzecz rozwoju szkolnictwa wyższego i badań

Postrzegając autonomię uniwersytetów jako zjawisko służące rozwojowi szkolnictwa wyższego, autor przedstawia główne elementy „międzynarodowego kontekstu” przemian zachodzących w organizacji szkolnictwa wyższego i badań we Francji (tzn. najważniejsze działania i dokumenty takich instytucji i organizacji jak UNESCO, OECD, Rada Europy, konferencje europejskich ministrów ds. szkolnictwa wyższego i badań naukowych). Pamiętając o założeniach *Strategii Lizbońskiej*, prezentuje główne cele francuskiego systemu szkolnictwa wyższego i badań naukowych, opisuje mechanizmy służące rozwojowi tego systemu, a następnie analizuje zagadnienie autonomii akademickiej oraz jej wpływu na wydajność szkół wyższych w ich działalności dydaktycznej i badawczej. Artykuł kończą postulaty dotyczące poprawy efektywności szkół wyższych i instytucji badawczych we Francji.

Słowa kluczowe: autonomia uniwersytetów, konwencje UNESCO, reformy badań naukowych, reformy szkolnictwa wyższego, system szkolnictwa wyższego we Francji, Strategia Lizbońska.

Wprowadzenie

W porównaniu z systemami krajów najbardziej rozwiniętych (bliskich „granicy technologicznej”) francuski „mechanizm” szkolnictwa wyższego i badań naukowych zawiera cechy szczególne, których efektywność należałoby poddać procesowi ewaluacji: elementy wartościowe umocnić, a niedoskonałości naprawić. Ogólnie rzecz ujmując, system ten charakteryzuje się następującymi cechami:

- wielka różnorodność typów instytucji publicznych i prywatnych, rodzajów, form kształcenia i dyplomów oraz nierówność w dostępie do studiów;

- istnienie wielkiej liczby instytucji badawczych rozmaitej rangi i o odmiennym statusie (EPST¹, EPIC², EPA³, fundacje, GIP⁴);
- niejednorodne wsparcie, choć ograniczone prawie wyłącznie do władz państwowych.

Obecne przemiany w dziedzinie badań naukowych i szkolnictwa wyższego we Francji wpisują się w ramy międzynarodowego procesu, którego zasady objaśniają zarówno wybór strategicznych celów państwa, jak i dopasowanie do nowego kontekstu misji powierzonych „operatorom” oraz opracowanie i wdrożenie strategicznych narzędzi i technik możliwych do wykorzystania.

Autonomia uniwersytetów, która wraz z wejściem w życie prawa z 10 sierpnia 2007 r. o wolności i odpowiedzialności uniwersytetów (LRU)⁵ nabiera nowego znaczenia, należy do środków działania mających na celu umocnienie efektywności francuskiego systemu szkolnictwa wyższego i badań naukowych. O ile pojęcie efektywności nasuwa wiele pytań (w aspektach ekonomicznym, społecznym i kulturalnym), o tyle konieczność udoskonalania systemu jest jednomyślnie uznawana przez wszystkich odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe i badania oraz przez innych uczestników tego procesu. Konsens na drodze do naprawy całego „mechanizmu” mógłby zostać osiągnięty poprzez jasne określenie celów oczekiwanych przez społeczeństwo w dłuższej perspektywie czasu i poprzez dialog.

Główne elementy kontekstu międzynarodowego

Ostatnie przemiany w organizacji szkolnictwa wyższego i badań naukowych we Francji wpisują się w światowy kontekst przybliżania systemów i odpowiadają częściowo na mniej lub bardziej precyzyjne zobowiązania przyjęte przez nasz kraj w różnych międzynarodowych instytucjach. Rozpoczęty ponad 30 lat temu proces przekształceń doszedł w 2010 r. do momentu osiągnięcia spójności europejskich systemów i doprowadzenia ich do poziomu optymalnej efektywności. W skrócie dążenie do osiągnięcia tych celów można podsumować, wskazując na kilka znaczących etapów:

- **regionalne konwencje UNESCO** dotyczące rozwoju światowego systemu szkolnictwa wyższego i uznawania dyplomów (zwłaszcza konwencja z 21 grudnia 1979 r. na rzecz wzajemnej uznawalności studiów, dyplomów i stopni w Europie)⁶;

¹ Etablissement public à caractère scientifique et technologique (EPST) – szczególna kategoria instytucji publicznych we Francji, których status opiera się na prawie z 15 lipca 1982 r. (o ukierunkowaniu i programowaniu badań naukowych i rozwoju technologicznego).

² Etablissement public à caractère industriel et commercial (EPIC) – „osoba publiczna” (termin prawny), której celem jest zarządzanie działalnością na rzecz „służby publicznej” (termin prawny).

³ Etablissement public d'aménagement (EPA) – instytucja publiczna odpowiedzialna za planowanie przestrzenne.

⁴ Le Groupement d'Intérêt Public (GIP) – dosł.: Grupa Interesu Publicznego, tj. instytucja, której celem działania jest wspieranie określonych dziedzin życia publicznego lub konkretnych regionów.

⁵ *Liberté et Responsabilité des Universités* (LRU).

⁶ *La Convention sur la reconnaissance des études et des diplômes relatifs à l'enseignement supérieur dans les États de la région Europe.*

- **Ogólna Umowa o Handlu i Usługach (AGCS)**⁷ z 1995 r., wspierana przez Światową Organizację Handlu, przewiduje w szczególności możliwość komercjalizacji usług edukacyjnych (wspomagana przez rozwój technik informacyjnych i komunikacyjnych, która wymaga wcześniejszego osiągnięcia spójności poszczególnych systemów);
- aktualizacja konwencji UNESCO z 1997 r. (**Konwencja Lizbońska**)⁸, która stawia na pierwszym planie dobro posiadaczy dyplomów;
- **Proces Boloński**, który od 1999 r. przewidywał utworzenie w 2010 r. europejskiej przestrzeni szkolnictwa wyższego, mającej ułatwiać mobilność, poprawiać atrakcyjność europejskiego szkolnictwa wyższego i wyposażyć Europę w potencjał szkoleniowo-badawczy na możliwie najwyższym poziomie;
- **Strategia Lizbońska** na rzecz rozwoju gospodarczego i tworzenia nowych miejsc pracy (rozpoczęta w 2000 r. i poprawiona w 2005 r.) proponująca uczynienie z Europy w 2010 r. *najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej w świecie gospodarki opartej na wiedzy*. W ramach tej strategii przewiduje się przeprowadzenie reform uniwersytetów; reform mających na celu zwiększenie ich konkurencyjności w skali światowej, poprawę systemu zarządzania, wzrost i zróżnicowanie źródeł finansowania;
- zobowiązania podjęte podczas posiedzeń **Rady Europy** (w marcu 2002 r., w Barcelonie, przywódcy państw zobowiązali się do podniesienia do 2010 r. całkowitych udziałów finansowania w dziedzinach B+R i innowacyjności, do poziomu 3% PKB, przy założeniu, że dwie trzecie nowych inwestycji powinno pochodzić z sektora prywatnego);
- **fora OCDE** (podczas drugiego forum OCDE z 2003 r., poświęconego handlowi usługami edukacyjnymi, Francja potwierdziła istotną rolę szkolnictwa publicznego i równocześnie swoją niechęć do jego nieograniczonej komercjalizacji);
- deklaracja **Konferencji Europejskich Ministrów Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych**, podpisana w maju 2005 r. w Bergen, zobowiązująca uczestników do realizacji procesu reform systemów narodowych, podkreślająca przy tym, że placówki szkolnictwa wyższego muszą mieć wystarczająco dużą autonomię, aby mogły wprowadzić w życie uzgodnione reformy, przy zapewnieniu trwałego finansowania.

Główne cele francuskiego systemu szkolnictwa wyższego i badań naukowych

Pozostając w zgodzie z założeniami Strategii Lizbońskiej, państwo francuskie dokonało wyboru kilku priorytetów mających na celu wprowadzenie narodowego systemu szkolnictwa wyższego i badań naukowych na listę najbardziej efektywnych systemów na świecie

⁷ L'Accord général sur le commerce des services.

⁸ La Convention sur la reconnaissance des qualifications relatives à l'enseignement supérieur dans la région européenne z 1997 r.

cie. Te główne cele, które należałoby sprecyzować, by ułatwić różnym operatorom ich wdrożenie, powinny umożliwić przede wszystkim:

- przyczynienie się do stworzenia społeczeństwa opartego na gospodarce opartej na wiedzy i innowacji (napędzać wzrost gospodarczy, wzmocnić spójność społeczną, poprawić jakość i ilość stanowisk pracy);
- wzrost liczby studentów na każdym poziomie kształcenia (żeby docelowo osiągnąć poziom 50% dla danej kategorii wiekowej);
- poprawienie pozycji francuskich szkół wyższych w liczących się międzynarodowych rankingach (2 placówki w pierwszej dwudziestce i 10 w pierwszej setce najbardziej wydajnych);
- osiągnięcie 3% wartości PKB na sferę B+R (wzmocnić oraz zdywersyfikować finansowanie ze środków publicznych i prywatnych, narodowych i europejskich);
- wzrost efektywności i atrakcyjności szkolnictwa wyższego i badań naukowych (zwiększyć liczbę składanych patentów i publikacji naukowych, zintensyfikować przyjmowanie studentów i badaczy z innych krajów, wspierać studentów w osiągnięciu przez nich sukcesów i ułatwiać im wchodzenie na rynek pracy).

Mechanizmy służące rozwojowi szkolnictwa wyższego i badań naukowych

Ażeby osiągnąć założone przez państwo cele i dokonać postępu w harmonizacji systemów europejskich i międzynarodowych, w bardzo krótkim czasie przeprowadzono szereg reform. Uniwersytetom francuskim udało się przeprowadzić głębokie zmiany przy równoczesnej demokratyzacji dostępu do szkół wyższych. Stopień złożoności i zakres podjętych w pośpiechu działań wymagały wyjątkowego zaangażowania ze strony pracowników uczelni. W opracowywaniu i wdrażaniu narzędzi wspierających owe przemiany widoczna jest pewna ogólna spójność, jednak nie zawsze przeprowadzano ewaluację ich skuteczności, podczas gdy powinna ona być dokonywana stale i systematycznie. Uczelnie powinny wprowadzić do swoich strategii rozwoju mechanizmy u jednych wspierające współpracę, u innych skłaniające do konkurencji.

Oto lista najważniejszych „narzędzi”, które powinny dać gwarancję odpowiedniego poziomu transformacji systemu szkolnictwa wyższego we Francji:

- wrzesień 2002 r.: wdrożenie na kilku uniwersytetach systemu „licencjat – magisterium – doktorat” (**LMD**), zakończone zawarciem przez uczelnie kontraktów na lata 2005–2006;
- styczeń 2005 r.: zastosowanie w szkolnictwie wyższym i badaniach naukowych Prawa organicznego powiązanego z prawem finansowym **LOLF** (misje międzyministerialne „Badania i szkolnictwo wyższe” oraz „Życie studenckie”, programy i działania, cele i wskaźniki efektywności, Roczny plan efektywności, Roczny raport o efektywności...);
- lipiec 2005 r.: utworzenie ośrodków – **biegunów konkurencyjności** (*pôles*);
- kwiecień 2006 r.: **ustawa programowa na rzecz badań naukowych** (uruchomienie mechanizmów współpracy i narzędzi podnoszących rangę działalności nauko-

- wej: PRES⁹, RTRA¹⁰, RTRS, CTRS¹¹, znaki Carnota¹², EPCS¹³, fundacje, HCST¹⁴, CSRT);
- styczeń 2007 r.: utworzenie Narodowej Agencji ds. Badań (**ANR**) mającej na celu dystrybucję środków finansowych na badania;
  - marzec 2007 r.: utworzenie Agencji ds. Ewaluacji Szkolnictwa Wyższego i Badań (**AERES**);
  - marzec 2007 r.: utworzenie dziewięciu pierwszych **biegunów** badań i szkolnictwa wyższego (PRES), na podstawie statutu instytucji publicznej współpracy naukowej (EPCS);
  - lipiec 2007 r.: wdrożenie **reformy instytucji badawczych** (przekształcenie głównych instytucji w instytuty tematyczne i umocnienie ich roli jako agencji zarządzających środkami);
  - sierpień 2007 r.: opublikowanie prawa o wolności i odpowiedzialności uniwersytetów (LRU);
  - grudzień 2007 r.: wdrożenie **wieloletniego planu na rzecz podniesienia efektywności studiów licencjackich**;
  - styczeń 2008 r.: potwierdzenie umiejscowienia **uniwersytetów w centrum całego systemu szkolnictwa wyższego i badań naukowych** (przemówienie prezydenta Republiki w Saclay);
  - kwiecień 2008 r.: rozpoczęcie „**operacji kampus**” (złożenie not intencyjnych);
  - październik 2008 r.: zalecenia odnośnie do utworzenia na uniwersytetach biur pomocy we wchodzeniu absolwentów na rynek pracy (**BAIP**, decyzja wynikająca z zapisów ustawy LRU);
  - październik 2008 r.: uruchomienie komitetu pilotażowego mającego za zadanie zdefiniowanie narodowej strategii badawczej i innowacyjnej (**SNRI**) na lata 2009–2012;
  - listopad 2008 r.: ukończenie i dopasowanie nowego **modelu redystrybucji środków** dla uczelni, przeznaczonych na działalność (modelu zastosowanego przy dotacji w 2009 r.);
  - marzec 2009 r.: **zmiana struktury Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Badań (MESR)**. Chodzi Dyrekcję Generalną Badań i Innowacji (DGRI) oraz Dyrekcję Ge-

⁹ PRES – Ośrodek (biegun) Badań i Szkolnictwa Wyższego jest formą konsolidacji uczelni w „bieguny”, ośrodki uniwersyteckie, narzędziem wzajemnego powiązania działalności i środków finansowych instytucji szkolnictwa wyższego i badań, publicznych i prywatnych, położonych stosunkowo blisko siebie. Jego celem jest podniesienie skuteczności i atrakcyjności francuskiego systemu szkolnictwa wyższego i badań naukowych na danym terenie (przyp. red.).

¹⁰ RTRA – Sieć Tematyczna Badań Zaawansowanych ma na celu ułatwianie różnym strukturom badawczym (uniwersytety, *Grandes Ecoles*, organizacje badawcze) położonym blisko siebie, łączenie się wokół wspólnych dziedzin badawczych. Dzięki tej współpracy RTRA skupiają po kilkuset badaczy zajmujących się podobną problematyką; przyczyniają się do podejmowania dużych projektów badawczych i do wzmocnienia prestiżu w skali krajowej i międzynarodowej (przyp. red.).

¹¹ RTRS, CTRS – ośrodki tematyczne badań (przyp. red.).

¹² Znaki Carnota – synonim doskonałości – przyznawane przez Narodową Agencję ds. Badań (ANR) instytucjom naukowym wyróżniającym się wysokim poziomem badań i rozwiniętą współpracą z innymi instytucjami (przyp. red.).

¹³ EPCS – instytucje publicznej współpracy naukowej mające na celu wspieranie współpracy międzyuczelnianej (przyp. red.).

¹⁴ HCST – (Haut Conseil de la Science et de la Technologie) Wysoka Rada ds. Badań i Technologii, zajmująca się polityką naukową państwa, transferem technologii i innowacji, „umocowana” bezpośrednio przy premierze rządu Republiki (przyp. red.).

neralną Szkolnictwa Wyższego i Wchodzenia na Rynek Pracy (DGESIP). Zmiany te mają służyć bliższym powiązaniom państwa z instytucjami bardziej autonomicznymi;

- w trakcie 2009 r.: dokończenie różnorodnych warsztatów i opracowanie dokumentów prawnych (o zatrudnieniu naukowców, dekrety o **statusie wykładowców-badaczy** i o **kontrakcie doktoranckim**, zakończenie restrukturyzacji instytucji, utworzenie nowych wielkich ośrodków badawczo-dydaktycznych PRES, wprowadzenie w życie „planu kampus”, praktyczne zastosowanie narodowej strategii badawczej i innowacyjnej SNRI w terenie itd.

Misje już powierzone uniwersytetom to: kształcenie początkowe i ustawiczne, badania naukowe i technologiczne, upublicznianie i nadawanie odpowiedniej rangi wynikom badań, upowszechnianie kultury naukowej i technicznej oraz współpraca międzynarodowa. Prawo o wolności i odpowiedzialności uniwersytetów (LRU) uzupełnia tę listę o dwie kolejne misje, spójne z oczekiwanym rozwojem francuskiego systemu szkolnictwa wyższego, ale wymagające poważnych zmian w niektórych działaniach uczelni. Chodzi o doradztwo zawodowe oraz udział w budowaniu Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych.

Autonomia a wydajność szkolnictwa wyższego i badań naukowych

Zasada autonomii uniwersyteckiej jest od 1968 r. wpisana do prawa Edgara Faure'a o instytucji publicznej o charakterze naukowym, kulturalnym i zawodowym (EPSCP)¹⁵. Autonomia ta znajduje zastosowanie w płaszczyźnie pedagogicznej, naukowej, administracyjnej i finansowej, ale jest jednocześnie ściśle określona. Dotyczy uznawania przez państwo dyplomów, wolnego dostępu na uniwersytety dla wszystkich maturzystów, bez selekcji wstępnej, kontraktów czteroletnich, zarządzania finansowego i księgowości, zarządzania personelem, polityki płacowej, zarządzania majątkiem (nieruchomościami) itd.

Przyznanie uniwersytetom większej autonomii (wolności i odpowiedzialności) powinno prowadzić do wzrostu efektywności francuskiego systemu nauki i szkolnictwa wyższego. Ale poszukiwanie wyższej efektywności nasuwa wiele pytań o cele i środki. Warto sprecyzować priorytety i wagę, jakie państwo do nich przywiązuje.

- Jakie są cele, do których nasz system powinien w pierwszej kolejności dążyć (wydajność i rozwój ekonomiczny, spójność społeczna, rozwój kultury, tworzenie wiedzy, innowacja i patenty, przygotowanie do pracy)?
- Kim powinni być pierwsi beneficjenci tego mechanizmu (studenci i rodziny, obywatele, sektory przedsiębiorstw, usług, instytucji)?
- Jakich dziedzin i jakich tematów będą w pierwszej kolejności dotyczyć owe priorytety (ze względu na ich przewidywalny wpływ na społeczeństwo, na zdolność reagowania na postępujące przemiany, badania podstawowe, badania stosowane, innowacyjność, własność intelektualna i swobody akademickie)?

¹⁵ EPSCP – L'Établissement public à caractère scientifique, culturel et professionnel.

- Jaka perspektywa czasowa byłaby najbardziej odpowiednia z punktu widzenia oczekiwanych efektów pracy badawczej i kształcenia na poziomie wyższym? (okres krótki, średni, długi, międzypokoleniowy)?
- Jakiej przestrzeni geograficznej przemiany te powinny dotyczyć i jak je wyłonić spośród innych (miejscowości i metropolie, regiony, obszar całego kraju, przestrzeń ponadnarodowa, Europa)?
- Jakie modele organizacyjne badań i szkolnictwa wyższego będą oczekiwane pod koniec trwającego obecnie procesu przemian (zróżnicowana organizacja w zależności od dziedzin nauki i przestrzeni geograficznej, uniwersytety i licea, sieci, nisze kompetencyjne, służba publiczna, instytucje publiczne albo przedsiębiorstwa prywatne, współzawodnictwo, rywalizacja, współpraca)?
- Kim są „kluczowi gracze” wpływający na efektywność (jednostki, zespoły, instytucje, grupy instytucji, system ogólnokrajowy, może europejski)?
- Jakie przewiduje się formy ewaluacji efektywności, które powinny być akceptowane przez zainteresowane środowiska (niezależne agencje, kontrola państwa, wskaźniki, porównania międzynarodowe, przejrzystość)?
- Jakie powinny obowiązywać mechanizmy zapewnienia jakości badań i kształcenia (państwowe zezwolenia, uznawanie przez kompetentne zespoły, agencje akredytacyjne, procedury poświadczania jakości, międzynarodowa uznawalność dyplomów, rynek i wolna konkurencja)?
- Jakie planuje się warunki finansowania systemu (środki publiczne, finansowanie „zwrotne”, finansowanie projektów narodowych i międzynarodowych, przedsiębiorstw, studentów, mecenaty)?
- W jaki sposób oceniać i nagradzać jakość działalności badawczej i dydaktycznej (uznawanie i akredytacja dla zespołów ludzkich i kształcenia, wsparcie finansowe powiązane z efektywnością, indywidualne premie, inne przywileje dla pracowników)?

Wyżej wymienione pytania nie wyczerpują tematów debaty, której celem jest nakreślenie takiej ścieżki przemian we francuskim systemie szkolnictwa wyższego i badań, która byłaby akceptowana przez wszystkich zainteresowanych. Mnożenie pytań szczegółowych wydaje się jednak konieczne, by uzyskane odpowiedzi pozwoliły na dokonanie rzeczywistych udoskonaleń w całym systemie.

Autonomia uniwersytetów

Na wstępie należy przypomnieć, że francuski system szkolnictwa wyższego i badań finansowany jest niemal w całości ze środków publicznych. Źródła prywatne są bardzo ograniczone, niezależnie od tego, czy środki te pochodzą od przedsiębiorstw, z fundacji, od osób prywatnych lub studentów.

Kilka podstawowych zasad warunkujących istnienie i prawidłowe funkcjonowanie uniwersytetów

Jako operatorzy służby publicznej szkolnictwa wyższego i badań naukowych, uniwersytety mogą istnieć i działać prawidłowo tylko pod warunkiem, że państwo jasno zdefiniuje politykę rozwoju swojego narodowego systemu (na krótką, średnią i dłuższą metę) i dokładnie określi jej realizację „w terenie”. Autonomia uczelni jest zatem stosowana w ramach wieloletniego kontraktu wynegocjowanego z państwem. Kontraktu, który mógłby być niekiedy rozszerzany na innych partnerów instytucyjnych w terenie (przede wszystkim na regiony).

W takim kontekście uniwersytety muszą przejąć na siebie wspólnie i z jak największą skuteczności misje powierzone im przez naród. W zgodzie z interesem ogółu ich oferta musi być dostępna dla wszystkich obywateli na równych prawach, niezależnie od ich sytuacji społecznej czy miejsca zamieszkania, a w zależności jedynie od ich talentu, pracy i własnego projektu na życie.

Aby było to możliwe, każda uczelnia należąca do państwowego systemu szkolnictwa wyższego powinna dysponować środkami umożliwiającymi realizację tej misji. Z powodu zróżnicowania sytuacji każdego z uniwersytetów państwo bierze na siebie odpowiedzialność za podział środków finansowych, uwzględniający specyfikę każdej placówki.

Jeśli wszystkie uniwersytety dzielą takie same zasady ogólne przy realizacji swoich misji, to misje te w praktyce mogą się jednak różnić w zależności od sytuacji danej placówki, od jej wielkości, położenia geograficznego czy też uwarunkowań i ograniczeń wynikających ze specyfiki danego środowiska społeczno-ekonomicznego i kulturalnego. Jest więc zrozumiałe, że jakiś uniwersytet może stworzyć swój własny, specyficzny profil, umożliwiający optymalną realizację swojej misji.

Zróżnicowanie poszczególnych uczelni stwarza możliwość eksperymentowania z systemem i daje gwarancje jego rekonstrukcji. Niektóre uniwersytety mogą definiować dodatkowe misje, uzupełniające te narzucone przez państwo, na tyle swobodnie, na ile pozwalają posiadane przez nie środki własne i pod warunkiem, że te dodatkowe działania nie wpłyną negatywnie na podstawową działalność wspieraną przez państwo.

Ażeby zwiększyć efektywność badań i kształcenia, zadania inne niż dydaktyka i prace badawcze, obciążające w dużym stopniu badaczy i wykładowców-badaczy, powinny być powierzane liczniejszej grupie wykwalifikowanych pracowników technicznych i administracyjnych. Chodzi zwłaszcza o takie sprawy jak pozyskiwanie źródeł finansowania, rejestracja patentów, ocena działalności naukowej i pedagogicznej, prowadzenie programów partnerskich i fundacji itp.

Jeżeli chcemy, by uniwersytety zajmowały centralne miejsce w ramach służby publicznej szkolnictwa wyższego i badań, zmiany ich statutów i misji powinny zmierzać głównie w następujących kierunkach:

- integracji w ramach uniwersytetów różnych form kształcenia wyższego (krótkoterminowego, długotrwałego, elitarnego, ogólnego, zawodowego), ale pod pewnymi warunkami (zwłaszcza poprzez selekcję i/lub zorientowanie zawodowe);
- wprowadzenia do uniwersytetów pracowników instytucji powiązanych, jako wykładowców-badaczy lub badaczy-wykładowców;

- znaczącego wzrostu płynności wymiany i powiązań między poszczególnymi ścieżkami edukacyjnymi, między szkolnictwem średnim i wyższym, między uniwersytem i społeczeństwem (społeczności lokalne, instytucje, środowiska kulturowe, przedsiębiorstwa itd.).

Autonomia uniwersytetów i jej granice

Po wejściu w życie ustawy Faure'a z 1968 r. zasada autonomii akademickiej została potwierdzona w ustawie Savary'ego z 1984 r. i rozszerzona w ustawie LRU z 2007 r. Ponieważ mamy tutaj do czynienia z funkcjonowaniem państwowych „służb publicznych”, szkolnictwo wyższe i badania naukowe w naturalny sposób podlegają polityce prowadzonej przez państwo.

W ramach służby publicznej szkolnictwa wyższego i badań naukowych autonomia uniwersytetów może dawać efekty jedynie wówczas, kiedy będzie wpisana w globalną politykę państwa, mającą na celu motywowanie i koordynowanie wysiłków wszystkich „operatorów” (trzeba stworzyć taki mechanizm państwowy, który nie będzie ograniczać się do poszczególnych uczestników tego procesu i do ich indywidualnych strategii).

Pracownicy i „użytkownicy” uniwersytetu, wraz z przedstawicielami lokalnego środowiska społeczno-ekonomicznego, dysponując informacjami i środkami na kształcenie i badania niezbędnymi do wykonywania misji przekazanej przez państwo, najlepiej potrafią, skutecznie i demokratycznie zapewnić swojej uczelni rozwój.

Z punktu widzenia uniwersytetu autonomia polega na możliwości opracowania strategicznego projektu własnej działalności, wpisującego się w cele polityki państwowej (ewentualnie rozszerzonej na skalę europejską) i uprawnieniu do jego nieskrępowanej realizacji. Autonomia powinna być postrzegana w aspekcie zarówno naukowym, pedagogicznym, jak i zarządzania zasobami finansowymi, ludzkimi i majątkiem uczelni (nieruchomościami).

Finansowanie uniwersytetów prawie wyłącznie ze środków publicznych, przy równocześnie rozszerzonej odpowiedzialności i kompetencjach uczelni, wymusiło niejako na państwie konieczność zdefiniowania marginesów ich autonomii. Stało się to poprzez:

- uznawanie przez państwo dyplomów i akredytację studiów doktoranckich;
- mianowanie ekip badawczych przez ministerstwo;
- dostęp do studiów licencjackich i pierwszego roku magisterskich bez wstępnej selekcji;
- uregulowanie prawa do zapisów na uczelnie;
- przydzielanie środków na podstawie określonych kryteriów (zwłaszcza dziedziny działalności i jej efektywności), co może w rezultacie spowodować faworyzowanie niektórych uniwersytetów, „zamrożenie” odziedziczonych z przeszłości dysproporcji między nimi, a także ograniczenie autonomii;
- pieczę nad rekrutacją, zarządzaniem zasobami ludzkimi i polityką płacową;
- kontrolę nad zarządzaniem finansami itd.

Wszystkie te wymagania stanowią poważną barierę dla autonomii, nie gwarantując jednocześnie studentom lepszej usługi dydaktycznej. Mając na uwadze jedyny cel, jakim jest poprawa jakości francuskiej „służby publicznej”, szkolnictwa wyższego i badań naukowych, poważny dialog o różnych aspektach autonomii uniwersyteckiej powinien doprowa-

dzić do ograniczenia barier, wzrostu efektywności całego systemu oraz zapewnienia wszystkim obywatelom kraju równego dostępu na studia.

Najważniejsze pozostaje do zrobienia!

Porównania francuskiego systemu szkolnictwa wyższego i badań naukowych z systemami innych, najbardziej rozwiniętych krajów bywają często ryzykowne, ponieważ nie uwzględniają naszej specyfiki i ukrywają rzeczywistą efektywność systemu. Systemu borykającego się z rozbiciem organizacyjnym pomiędzy uniwersytetami i innego typu szkołami wyższymi, rozproszeniem badań między uniwersytetami i placówkami badawczymi, selektywnym dostępem do prestiżowych lub wyspecjalizowanych ścieżek edukacyjnych oraz przyjmowaniem bez żadnej wstępnej selekcji wszystkich maturzystów na uniwersytety; systemu charakteryzującego się ograniczonym wsparciem dla szkolnictwa wyższego i badań i niedofinansowaniem ścieżek uniwersyteckich, wykluczającymi się wzajemnie celami narzucanymi szkołom i instytutom z góry, statusem badacza i wykładowcy-badacza itd. Należałoby dokonać obiektywnej, a nie dogmatycznej oceny efektywności naszego systemu i dopiero z niej wyciągnąć wnioski umożliwiające reorganizację i poprawę efektywności.

Autonomia przyznana uniwersytetom jest bez wątpienia dźwignią poprawy efektywności szkolnictwa wyższego i badań naukowych, ale jest rzeczą ważną, by w proces tych przemian włączyli się wszyscy zainteresowani, by cele odnowionego systemu były przejrzyste i uzyskały konsens. Jeśli uda się szybko wskazać priorytety podnoszące efektywność naszego systemu, jest na dłuższą metę ważne, aby uzyskane korzyści zaznaczyły się zarówno w sferze ekonomicznej, jak i w życiu społecznym i kulturalnym kraju.

Wysokie oczekiwania społeczeństwa w stosunku do szkolnictwa wyższego i badań naukowych powinny zostać wsparte środkami finansowymi przeznaczonymi na realizację określonych celów. Każdy obywatel, w każdym okresie swojego życia, powinien mieć możliwość uzyskania jak najwięcej korzyści z całego systemu. Koszty tego systemu stanowią przecież wspólną, narodową inwestycję.

Przekład z francuskiego
Adam Gałkowski